

**MEHMED ŞÂKİR EFENDİ'NİN TERCEMÂNÜ'L-MA'NEVÎ FÎ-
TERCEMETİ'L-MESNEVÎ ADLI MANZUM MESNEVÎ
TERCÜMESİ***

**POETIC MATHNAWI TRANSLATION NAMED TERCEMÂNÜ'L-
MA'NEVÎ FÎ-TERCEMETİ'L- MESNEVÎ BY MEHMED ŞÂKİR EFENDİ**

Selman KARADAĞ**

Öz

Türk kültür ve edebiyatı açısından önemli bir yere sahip olan Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin düşünceleri, eserleri ve hayatı hakkında asırlardır binlerce eser kaleme alınmış ve halen de alınmaya devam edilmektedir. Özellikle klasik Türk edebiyatı içerisinde incelenen ve yaklaşık sekiz asırdır Mevlâna ile özdeşleşen Mesnevî'si ile ilgili yapılan telif eserler ile tercüme ve şerh faaliyetleri günümüzde de hâlâ görülmektedir.

Bu çalışmada; içerisinde barındırdığı dinî, tasavvufî, ahlakî, edebî ve ilmî bilgiler açısından yazıldığı günden bu yana anlaşılması ve anlatılması amaçlanan Mesnevî'nin, Nahîfî'den sonra tamamının manzum tercümesini yapan ve 1836 yılında vefat eden Mehmed Şâkir Efendi'nin Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî isimli manzum tercümesi incelenmiş, nüshaları hakkında bilgiler verilmiş ve tercümenin edebiyatımızdaki yeri anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Mevlâna, Mesnevî, tercüme, manzum tercüme, Mehmed Şâkir Efendi.

Abstract

Thousands of works have been written up and still being written for centuries about the thoughts, works and life of Mevlana Celâleddîn-i Rûmî, which has an important place in terms of Turkish culture and literature. Especially studied in classical Turkish literature and the copyrighted works and translations and annotations about Mathnawi, which has been associated with Mevlana for about eight centuries, are still seen today.

In this study Tercemânu'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî translation which is the vernacular translation of Mehmed Şâkir Efendi, who translated the Mathnawi which is intended to be understood and told since the day it was written in terms of religious, mystical, moral, literary and scientific knowledge, into a complete translation after Nahîfî and died in 1836, are examined, the information about the copies was given and the place of the translator in our literature was explained.

Keywords

Mevlana, Mathnawi, translation, poetic translation, Mehmed Şâkir Efendi.

* Bu makale "Selman KARADAĞ, Türk Edebiyatında Manzum Mesnevî Tercümeleri ve Mehmed Şâkir Efendi'nin Mesnevî Tercümesi (İnceleme-Metin), Selçuk Üniversitesi SBE DT, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇÖM, Konya 2018." künyeli yayımlanmamış doktora tezimizden istifade edilerek ve konu genişletilerek hazırlanmıştır.

** Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Mevlana Araştırmaları Enstitüsü, edebikelam@hotmail.com

GİRİŞ

Türk edebiyatının XIII-XIX. yüzyıllar arasındaki dönemini kapsayan ve özellikle Anadolu topraklarında varlığını sürdüren klâsik Türk edebiyatı dairesinde gelişen mesnevi edebiyatı, edebiyat tarihimizin içerisinde çok geniş bir alanı oluşturmaktadır. Özellikle Anadolu sahasında yüzyıllar boyunca gerek telif, gerekse tercüme ve şerh olarak çok sayıda mesnevi kaleme alınmıştır. Bu ve benzeri eserlerin vücûda getirilmesindeki etkenlerin belki de en başında, “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır” hadîs-i şerifi gelmektedir. İslamî Doğu ve Türk edebiyatlarında ismin öne çıkarılmasından daha çok insanlar için faydalı olmanın zevkiyle eserler veren yüzlerce şair, edip, mutasavvıf ve müverrih vardır. Bunlardan bir tanesi de eserinin ismi nedeniyle mesnevi nazım şeklini arkasında bırakan Mevlâna’dır. Asırlardır tüm dünya coğrafyasına yeni ve kalıcı düşünceler aşıl原因an Mevlâna ve özellikle onun Türk edebiyatının temel kaynakları arasında sayılan *Mesnevî*’si, her geçen gün edebiyata, sanata ve en önemlisi de insanlığa karşı etkisini artırarak sürdürmektedir.

Türk edebiyatındaki tercüme ve şerh geleneği incelendiğinde özellikle Arap ve Fars edebiyatlarındaki edebî özellikteki eserlerin yanında dinî ve tasavvufî eserlerin de tercümelerinin veya şerhlerinin yapıldığı görülür. Ayrıca yapılan tercüme ve şerhlerin genelinde kaynak metnin tamamı ele alınırken kimi zaman da bir bölümü veya belli kısımları işlenmiş, bu şekilde özgün veya tercüme-şerhten oluşan eserler kaleme alınmıştır.

Mesnevî de Mevlevîler ve tasavvuf erbabı arasında sadece okunmakla kalmamış aynı zamanda ehil kişiler tarafından onlarca kez açıklanmış, tercüme edilmiş ve manzum olmasının avantajı ile gerektiğinde mesnevîhanlar tarafından ezberlenmiştir (Top, 2001; 71).

Mevlevî olmayanların bu manevî zevki bir parça da olsa tatmaları için ve bu tasavvuf yolunu insanlara ulaştırmak için *Dârü’l-Mesnevî*’ler kurulmuş, buralarda eğitim görenler icâzetnâme alarak bu yola devam etmişlerdir (Mevlânâ, 1988; C. 1, H).

Mevlevîliğin zaman içinde teşkilatlanmasının ardından tüm dünyada varlığını sürdüren mevlevîhânelerde *Mesnevî*’nin Türkçe, Arapça, Farsça, Urduca, Hintçe gibi dillerde çok sayıda tercümesi ve şerhi yapılmış, *Mesnevî* hakkında onlarca kitap, sözlük, antoloji ve makale yazılmıştır.

Buradan hareketle *Mesnevî*’nin -tespit edebildiğimiz kadarıyla- edebiyatımızdaki tercüme ve şerhleri kronolojik olarak şöyledir:

1. Şerhler

- 1.1. Muînüddîn b. Mustafa (ö. XV. yüzyıl), *Mesnevî-i Murâdiyye*
- 1.2. İbrahim Bey (ö. XV. yüzyıl), *Şerh-i Müntehâbât-ı Mesnevî*
- 1.3. İbrahim Tennûrî (ö. 887/1482), *Gülzâr-ı Ma’nevî*
- 1.4. Ebussuûd b. Sadullah b. Lütfullah b. İbrahim el Hüseyinî Kayseri (ö. XVI. yüzyıl), *Şerhü’l-Mesnevî ve’l-’Ulûmu’l-Ma’nevî*
- 1.5. Alâî b. Yahyâ el-Vâ’iz eş-Şirâzî (XVI. yüzyıl), *Ezhâr-ı Mesnevî ve Envâr-ı Ma’nevî (Müşkülâtü’l-Mesnevî)*
- 1.6. Lokmânî Dede (ö. 925/1519), *Menâkıb-ı Mevlâna*
- 1.7. Hacı Pîrî (ö. 996/1587), *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*
- 1.8. Âsaf Mehmed Paşa (Dal Mehmed) (ö. 1598?), *Kitâb-ı Cezâretü’l-Mesnevî*
- 1.9. Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1599 [?]), *Mesnevî Şerhi*
- 1.10. Nev’î Yahyâ Efendi (Malkaralı) (ö. 1599), *Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî-i Şerîf*

- 1.11. Şem'î Şem'ullah (ö. 1603), *Şerh-i Mesnevî*
- 1.12. Mehmed İlmî Dede (ö. 1020/1611), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*
- 1.13. Vehbî Yemânî (XVII. yüzyıl), *Kitâb-ı Genc-i Nihânî ve Kenz-i Ma'ânî*
- 1.14. İsmâîl-i Ankaravî (İsmâ'îl Rusûhî Dede) (ö. 1632), *Mecmuâtü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Maârif ve Diğer Seçmeleri*
- 1.15. Abdülmecîd-i Sivasî (ö. 1639), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Şerh-i Mesnevî ve Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî*
- 1.16. Abdullah-ı Bosnavî (ö. 1644), *Şerh-i Manzûme-i Cezîre-i Mesnevî*
- 1.17. Pîr Muhammed Efendi (ö. XVII. yüzyıl), *Hazînetü'l-Ebrâr*
- 1.18. Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1647), *El-İhtiyârâtü Hazret-i Mesnevî-i Şerîf*
- 1.19. Ağazâde Mehmed Efendi, (ö. 1653), *Mesnevî Şerhi*
- 1.20. Cevrî İbrahim Çelebi (İbrahim Cevrî) (ö. 1654), *Aynü'l-Füyûz ve Hall-i Tahkikat*
- 1.21. Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660), *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*
- 1.22. Şifâî Derviş Mehmed (ö. 1660-1661), *Şerhü'l-Kitâbi'l-Mesnevî el-Ma'nevî*
- 1.23. Adnî Receb Dede (ö. 1683), *Nahl-i Tecellî*
- 1.24. Ali Derviş, (ö. XVII. yüzyıl), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*
- 1.25. Mehmed Ali el-Mevlevî (ö. XVII. yüzyıl), *Mesnevî-i Ma'nevî*
- 1.26. Ambarcı-zâde Derviş (Küçük Ali) (ö. 1715), *Esrârü'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn*
- 1.27. Tâlibî Hasan Efendi (ö. 1717), *Yetîmü's-Şürûh*
- 1.28. İsmâîl-i Bursevî (Bursalı İsmâîl Hakkı) (1653-1725), *Rûhu'l-Mesnevî*
- 1.29. Mehmed Emin Tokâdî (1664-1745), *Şerh-i Beyt-i Mesnevî*
- 1.30. Şeyh Gâlib (1757-1799), *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*
- 1.31. Erzurumlu Ahmed Naim (ö. XIX. yüzyıl), *Şerh-i Mesnevî*
- 1.32. Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî, *Şerh-i Râsim Müntehâbâtü alâ Mesnevî-yi Şerîf*
- 1.33. Bağdâtlı Âsım (ö. XIX. yüzyıl), *İlk Onsekiz Beyit Şerhi*
- 1.34. Es-Seyyid el-Hâc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ, (ö. XIX.yüzyıl), *Müntehâbât-ı Mesnevî*
- 1.35. Neş'et Süleyman Efendi (Hoca Neş'et) (ö. 1807), *Tercüme-i Şerh-i Dü beyt-i Mesnevî li-Câmî*
- 1.36. Şeyh Murâd-ı Buhârî, (Muhammed Murad Mollâ) (1808-1848), *Hulâsatü's-Şurûh*
- 1.37. Mehmed Emin (XIX. yüzyıl), *Şerhü Ebyâtü'l-Mesnevî (Revâiyihü'l-Mesneviyât)*
- 1.38. Ali Rızâ b. Mehmed Rüşdî Yalvâcî (1830-1900), *İkâzu'n-Nâ'imîn ve İfhâmu'l-Kâsîrîn I-III*
- 1.39. Âbidin Paşa (1843-1906), *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*
- 1.40. Mehmed Es'ad Dede, (1843-1911), *Şerh-i Mesnevî*
- 1.41. Ferîd Efendi, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*
- 1.42. Rızâeddîn Remzî er-Rifâî (XX. yüzyıl), *Lübb-i Mesnevî*
- 1.43. Yûnus Fehmî (Gerendevî) (1867-1930), *Hikemiyyât-ı Mesnevî*
- 1.44. Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*
- 1.45. Kenan Rifâî (1867-1950), *Şerhli Mesnevî-i Şerîf*
- 1.46. Tahirü'l-Mevlevî (Olgun) (1877-1951), *Şerh-i Mesnevî*
- 1.47. M. Muhlis Koner (1886-1957), *Mesnevî'nin Özü*
- 1.48. Yaman Dede (1887-1963), *Mesnevî'nin İlk 18 Beyit Şerhi*
- 1.49. İbrahim Aczi Kendi (1883-1965), *Mevlâna ve Rûh-u Mesnevî*
- 1.50. Ahmed Ateş (1913-1966), *Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası*
- 1.51. Abdülbaki Gölpınarlı (12 Ocak 1890-25 Ağustos 1982), *Mesnevî Şerhi*

- 1.52. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Şerhi*
- 1.53. Selçuk Eraydın (1937-1995), *Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi*
- 1.54. Orhan Derviş Kuntman (O Mevlevî) (1922-2007), *Mevlânâ, Mesnevî I-III*
- 1.55. Hüseyin Top (d. 1933), *Mesnevî-i Manevî Şerhi*
- 1.56. Süleyman Uludağ (d. 1940), *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyit Şerhi*
- 1.57. Mehmet Demirci (d. 1942), *Dinle Neyden*
- 1.58. Osman Nuri Topbaş (d. 1942), *Mesnevî Bahçesinden Bir Testi Su ve Mesnevî Deryâsından Âb-ı Hayat Katreleri*
- 1.59. Erkan Türkmen (d. 1943), *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine*
- 1.60. Abdullah Uçar (d. 1950), *Âşıklar Sultanı Hz. Mevlâna*
- 1.61. Kudsi Erguner (d. 4 Şubat 1952), *Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi*
- 1.62. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*
- 1.63. Hatice Özkan (d. 1961), *Ayrılık Hikâyesi - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerhi*
- 1.64. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak*
- 1.65. Ahmed Hakîm Sadık (d. XX. Yüzyıl), *Râh-ı Kadîm I-II*
- 1.66. Mehmet Fatih Çıtlak (d. 1967), *Mesnevî Şerhi - Padişah Cariye Kıssası ve 18 Beyit Dinle*
- 1.67. Melih Ümit Menteş (d. 1968), *Hz. Mevlâna'nın 18 Sırrı - Mesnevî'deki Bilgelik*
- 1.68. Abdürrezzak Tek (d. 1973), *Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Mesnevî-i Şerîf*
- 1.69. Kaan Dilek (d. 1974), *Mesnevî'de Neynâme*

2. Tercümeleler

- 2.1. Gülşehrî (XIV. yüzyıl), *Felek-nâme ve Mantıku't-Tayr'daki Bazı Hikâyeler*
- 2.2. Âşık Paşa (1272-1332), *Garîb-nâme'de Bir Hikâye*
- 2.3. Ahmedî (1334-1412), *İskendernâme'de Bir Hikâye*
- 2.4. Hatipoğlu (XV. Yüzyıl), *Letâyif-nâme'de Bir Hikâye*
- 2.5. Ârif (XV. yüzyıl), *Mürşidü'l-Ubbâd'da İki Hikâye*
- 2.6. Derviş Hayâlî (XV. yüzyıl), *Ravzatü'l-Envâr'da İki Hikâye*
- 2.7. Dede Ömer Rûşenî (810/1407?-892/1486), *Çobannâme, Neynâme*
- 2.8. Lokmânî Dede (ö. 1519), *Menâkıb-ı Mevlâna'da İki Hikâye*
- 2.9. İsrâfil-zâde Abdülmeccid b. Nasûh b. İsrâfil (ö. 1588), *Kıssa-i Çoban ve Münâcât*
- 2.10. Sadîkî (XVII. Yüzyıl Şairi), *Bahr ya da Kenzü'l-Garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi]*
- 2.11. Şeyh Nazmî-i Halvetî (1622-1701), *Mesnevî-i Sırr-ı Manevî*
- 2.12. Nahifi Süleymân (1646-1737), *Manzum Mesnevî Tercümesi*
- 2.13. Abdullah Salahî Efendi (1705-1782), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*
- 2.14. Derviş Ahmed Sâdık (XVIII. Yüzyıl), *Lübbü'l-lübâb [Mesnevî Tercümesi]*
- 2.15. Mehmed Şâkir Efendi (ö. 1836), *Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî*
- 2.16. Kütükçü Şair Süleyman Hayri Bey (1844-1890), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*
- 2.17. İbn-i Seyyid Gâlib (Mehmed Gâlib Bey) (1877-1906), *Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*
- 2.18. Fazlullah Rahîmî (1847-1924), *Gülzâr-ı Hakikat - Mesnevî-i Şerîf Hikâyeleri*
- 2.19. Eyüp Necati Perhiz (1872-1940), *Kıssadan Hisseler, Mesnevî'den Seçme Hikâyeler*
- 2.20. Veled Çelebi İzbudak (1869-1953) / Abdülbaki Gölpınarlı (1890-1982), *Mesnevî Tercümesi*
- 2.21. Abdülvehhâb Azzâm (1894-1959), *Fusû'l-mine'l-Mesnevî*
- 2.22. Şemseddin Yeşil (1905-1968), *Kitâbü't-Tasavvuf - Mesnevî'den Hikmetler*
- 2.23. Feyzullah Sacit Ülkü (1892-1970), *Mesnevî*

- 2.24. Mehmed Faruk Gürtunca(1904-1982), *Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî I-VIII*
- 2.25. Hoca Abdülmuhsin (XX. yüzyıl), [*Mesnevî'den Bir Hikâye Tercümesi*]
- 2.26. Şefik Can (1909-2005), *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*
- 2.27. Feyzi Halıcı (1924-2017), *Mesnevî - İlk 1001 Beyit, İkinci 1001 Beyit ve Mesnevî I. Cilt*
- 2.28. Tahir Büyükkörükçü (1925-2011), *Hakiki Vehesiyle Mevlâna ve Mesnevî*
- 2.29. Veysel Öksüz (1927-1993), *Mesnevî Tercümesi*
- 2.30. Nuri Baş (1930-2009), *Mânâ ve Mefhumuyla Mesnevî'den Parıltılar*
- 2.31. Abdullah Öztemiz Hacıtâhiroğlu (1929-2015), *Mesnevî: Kendi Vezniyle Manzum Tercüme*
- 2.32. Âmil Çelebioğlu (1934 / 1990), *Mevlânâ - Mesnevî-i Şerîf*
- 2.33. Ahmet Metin Şahin (d. 1935), *Mesnevî: Nazmen Tercüme*
- 2.34. Mevlüt Büyükbayraktar (d. 1945), *Mevlânâ'da Arayış ve Buluş*
- 2.35. Kenan Sarıaloğlu (d. 22 Kasım 1946), *Can Yücedir Göklerden: Mesnevî'den Seçmeler*
- 2.36. Kemal Sönmez, *Açıklamaları ile Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler*
- 2.37. Mehmet Kanar (d. 1954), *Mesnevî I-II*
- 2.38. Adnan Karaismailoğlu (d. 1957), *Mesnevî – Mevlânâ*
- 2.39. Âşık Kul Sadi (Yüksel) (d. 1957) ve Derviş Ahmet, *Mevlânâ-Mesnevî Pınarı – I*
- 2.40. Ziya Avşar (d. 1962), *Aşk Meclisi - Mesnevî'ye Yeniden Uyanmak*
- 2.41. Derya Örs (d. 1966) - Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî*
- 2.42. Hicabi Kırlangıç (d. 1966), *Mesnevî - Mevlânâ I-II*
- 2.43. Mehmet Şayir (d. 1968), *Gülşen - Manzum Mesnevî*
- 2.44. Hatice Gülcan Topkaya, *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler*
- 2.45. Kaan Dilek (d. 1974), *Mevlânâ Vâdisinde Ahlak ve Marifet: Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Bölüm ve Hikâyeler*

Bu tercümelerden beş tanesi Mesnevî'nin tamamının manzum tercümesi olmak üzere toplamda otuz tanesi manzum tercümedir.¹

Mehmed Şâkir Efendi, Eserleri ve Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî Adlı Manzum Mesnevî Tercümesi

Mehmed Şâkir Efendi

Eserlerinden hareketle şair, şarih ve mütercim olarak niteleyebileceğimiz Mehmed Şâkir Efendi, 1762-1836 yılları arasında yaşamış ve küçük yaşlardan itibaren Enderun'da yetmişmiş âlim bir şahsiyettir. Babası Seyyid Ahmed Ağa'nın saray çuhadarlığı yapmasından Çuhadarzade Şâkir Efendi olarak da anılmaktadır. Sarayda Livâ-yı Şerîf Şeyhliği hizmetinde de

¹Mesnevî'nin Türkçe şerh ve tercüme hakkında daha detaylı bilgi için bk. Adnan Karaismailoğlu - Fahrettin Coşguner - Sait Okumuş, *Mevlânâ Bibliyografyası*, Konya Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2013; AliTemizel, *Mevlânâ - Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, SÜ Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2009; İsmailGüleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008; HasanAlmaz, "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde Bulunan Mevlânâ ve Mevlevîlik İlgili Eserler", *Mevlânâ Araştırmaları- I*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Ankara 2007; HasibeMazıoğlu, "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Çeviri ve Şerhleri", *Bildiriler, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri*, (15-17 Aralık), Ankara1973, s. 275-296; MehmetÖnder - İsmet Binark - Nejat Sefercioğlu, *Mevlânâ Bibliyografyası I-II*, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1974; ŞenerDemirel, *Dinle Neyden - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri*, Manas Yay., Ankara 2005; *Mevlana Bibliyografyası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2007; Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2011; Selman Karadağ, *Türk Edebiyatında Manzum Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Selçuk Üniversitesi SBE DT, Danışman: Dr. Öğr. Ü.Erol ÇÖM, Konya 2018; Yakup Şafak, "Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hz. Mevlânâ ve Eserleri Üzerine Çalışma Yapanlar", *Konya'dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya 2002, s. 249-268;

bulunmuş olan Şâkir Efendi'nin şiirlerinden onun Nakşibendi, Kadiriyye ve Rifâî gibi tarikatlara yakın olduğu görülmektedir. *Mesnevî* tercümesinden başka *Bahâristan Şerhi* ve *Dîvân'ı* da bulunan Şâkir Efendi, 74 yaşında İstanbul'da vefat etmiştir.

Eserleri

Mehmed Şâkir Efendi'nin *Dîvân'ı*, *Bahâristân* şerhi ve *Tercemânü'l-Ma'nevî fi-Tercemeti'l-Mesnevî* isimli üç farklı eseri bulunmaktadır.

Bahâristan Şerhi

Molla Câmî'nin *Bahâristân* adlı eserinin şerhi olan bu eser, 1836 yılında İstanbul'da Dârü't-Tıbâatü'l-Âmire'de 637 sayfa olarak basılmıştır. Eserin tespit edilebilen üç yazma nüshası mevcuttur. Bunlardan ilki Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü Nu. 2770'te, ikincisi yine Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa Koleksiyonu Nu. 458'dedir. Üçüncü nüsha ise Milli Kütüphane, Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu Nu. 50 Ür 361'de kayıtlıdır. Ayrıca Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 1712 numarada kayıtlı bir nüsha daha görünmektedir. Ancak eser, temin edilemediği için detaylı şekilde incelenememiştir.²

Dîvân

Yaklaşık 730 adet farklı manzumenin yer aldığı ve 40'a yakın aruz kalıbının kullanıldığı *Dîvân*, Mehmed Şâkir Efendi'nin diğer tercüme ve şerh olan iki eserinden farklı olarak şairliğini göstermesi bakımından oldukça önemli bir eserdir. Mürettep olan *Dîvân*'daki toplam beyit ve bent sayısı 6250 civarındadır. Eserde, 300 civarındaki gazel sayısından sonra en fazla manzume yaklaşık 120 adet olan tarihtir. Dönemin devlet adamlarına ve tasavvuf büyüklerine yazılmış 50 civarında kasideyi barındıran *Dîvân*'da, göze çarpan bir özellik de birbirleriyle benzerlik gösteren veya tekrar edilen beyit ya da manzumelerdir. Hatta mesnevilerden bazıları başka şairlerin manzumelerine de benzemektedir.

Eserin, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz FB 329 numarada ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 309 numarada olmak üzere bilinen iki nüshası vardır.³

Bunlardan ayrı olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda 93/3 numarada kayıtlı bir eserde Şâkir Efendi'ye ait olabileceğini düşündüğümüz şiirler vardır. "Şâkir Seyyid Mehmed b. Ahmed Aga" ismiyle kayıtlı olan divanın içerisinde Râgıb, Fâzıl ve Rasih'in şiirleri yer almakta ve eserin kapağında *Dîvân-ı Râgıb, Râsih ve Fâzıl* yazmaktadır. Ancak 225 varak olan eserin 116b - 135b varakları arasında Şâkir mahlası ile gazel ve tarihler yer almaktadır.

Mehmed Şâkir Efendi'nin *Dîvân'ı* üzerine yapılan iki çalışmada da bu manzumelere rastlanmamıştır. Daha önce tarafımızca çalışılan Milli Kütüphane'de kayıtlı 2660 numaralı şiir mecmuasında tespit ettiğimiz üç şiir ile bu eserdeki şiirler Şâkir Efendi'ye ait olabilir.⁴

² Bahâristan Şerhi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Ersoy Zeybek, *Mehmed Şâkir'in Bahâristân Şerhi* (s. 279-607), *İnceleme-Metin*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2015.

³ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Semra Yanbal, *Şâkir Mehmed Efendi Divânı, Metin - İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2009; Fatma Dikbaş Tüysüzoğlu, *Çuhadar-zâde Şâkir Divânı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, 755 s.

⁴ Şiir mecmuasında bulunan Şâkir Efendi'ye ait olabilecek şiirler için bk. Selman Karadağ, *Millî Kütüphane 2860 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme - Transkripsiyonlu Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erol ÇÖM), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.

Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî

Çalışmamızın temelini oluşturan bu eser, edebiyatımızda Nahîfî'den sonra *Mesnevî*'nin tamamına yapılan manzum tercüme olması ve içerisinde -sözde- yedinci cildi barındırması yönüyle önemli bir eserdir. Eserin, eldeki mevcut bilgilerden hareketle ayrıntılı bilgisi şu şekildedir:

Eserin Adı:

Tespit ve temin edilebilen dört farklı nüshadan biri olan ve ilk üç defteri ihtiva eden Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yazma Eserler Bölümü Muzaffer Ozak Koleksiyonu 112 numarada kayıtlı nüshanın sonundaki bilgiler bize, eserin isminin *Tercemânu'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî* olduğunu göstermektedir:

“*Qad temme'l-mücellledātu's-selāşe min-Tercemâni'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî 'alâ-yedi ahveci'l-verâ es-Seyyid Mehmed eş-Şâkir bin es-Seyyid Ahmed 'afâ 'anhüme'l-melikü'l-emced ve hüve'l-mütercimü'l-hakîr. Allâhümme iyyâke na'budü ve iyyâke nesta'in ihdina's-şirâte'l-mustaķîm. Bi-câhi mustafa'r-ra'ufü'r-raķîm ve bi-câhi evliyâ ülâ'ike aşķâbi'n-na'im. Sene 1251 fî-Zilhicce 3*” (M 360b)

Ayrıca Esad Efendi 1671 ve İstanbul Üniversitesi nüshalarının sonunda bulunan “*Tezyîli'l-Mütercime*” başlığı altındaki;

“*Nâm târiķe sezâ ey Mevlevî*

Râķ-ı ikân Tercemânî Ma'nevî” (İ 662b)

beytinde geçen *Tercemânî Ma'nevî* de yine eserin ismini veren beyittir.

Yazılış Tarihi:

Manzum *Mesnevî* tercümesinin nüshalardaki bilgilere göre yazılış tarihi hakkında iki farklı bilgi elde edilmektedir. Bu bilgilere göre;

İlk üç defteri barındıran Ankara Üniversitesi nüshasının sonunda yer alan yukarıdaki metinden ilk üç defterin bitiş tarihinin 1251/1835 olduğu görülmektedir. Ancak Esad Efendi ve İstanbul Üniversitesi nüshalarının sonunda bulunan “*Tezyîli'l-Mütercime*” başlığı altındaki;

“*Nâm târiķe sezâ ey Mevlevî*

Râķ-ı ikân Tercemânî Ma'nevî” (1251)

beytine düşülen tarihin 1251/1835 olması tüm ciltlerin bitirilme tarihinin 1835 olduğunu göstermektedir.

- İlk cildin bitiriliş tarihi 1237/1821,
- İkinci cildin başlama tarihi 1239/1823,
- Üçüncü cildin bitiriliş tarihi 1251/1835'tir.

Yine İstanbul Üniversitesi nüshasının -sözde- yedinci cildinin en sonunda yer alan;

“*Gelüp bir hâtif itdi 'arz-ı târiķ*

Ferîdâ geldi pâyâna kitâbet”

tarih beyti ile “*sene 1251 fî-ğurre-i nünbed*” ve “*sene 1252 fî-selķ-i sin*” ifadesinden anlaşıldığına göre de; eser, 1251/1835 tarihinde istinsah edilmeye başlanmış ve tartışılan yedinci cilt ile Farsça beyitleri de dahil olmak üzere 1252/1836 yılında çoğaltılarak bitirilmiştir.

Buraya kadar verilen bilgiler doğrultusunda; Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesinin yazılış tarihine dair iki farklı durum ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, üç cildi ihtiva eden nüshadaki bilgilere göre üç cildin bitirilme tarihi 1251/1835'tir. İkinci durum ise,

diğer nüshalardaki tarih beytine göre yedinci cilt de dâhil olmak üzere tüm ciltlerin bitirilme tarihi 1251/1835'tir. Eldeki dördüncü nüsha olan Esad Efendi 1356-1357-1358-1359 numaralı nüshalarda ise herhangi bir tarih veya kayıt yer almamaktadır. Ancak 1356 ve 1359 numaralı bu defterlerde bulunan Târih'lerin 1245/1829 ve 1246/1830 tarihlerini vermesi o yıllarda üçüncü ve dördüncü ciltlerin tercüme edildiğini göstermektedir.

Yazılış Sebebi:

Eserinde, *Mesnevî*'yi tercüme etme nedenini doğrudan ifade etmeyen Mehmed Şâkir Efendi, ilk cildin sonuna yazdığı;

Defter-i evvel hâkîre hâl olur
 Anıñ için kudret-i aqvâl olur
 Feyz-i Mevlânâ irişdi cânıma
 Nür virdi şems-veş imânıma
 Oldı rûhânî teveccühler baña
 Bir sözinde yok 'alâkam bil şehâ
 Perde-i râzını keşf itmeyerek
 Şârih uşlûbunda da gitmeyerek
 Terceme oldı bu cild-i mu'tenâ
 İrdi itmâmına da müjde baña
 Didı işneyn günü tekmîl olur o
 Vâkı'â oldı o gün tekmîl bu
 Añlama fahriyye sen bu naqlimi
 Bî-şu'ûrum bilürem ben 'aqlımı
 Ta'na yâdı olmaya bu ihtisâr
 Meşnevî kim fetḥ olunmaz bir ḥişâr
 Sen ne cür'et ile kıldıñ tercüme
 Ne cesaret ile kıldıñ tercüme
 Kimse bu vâdiye aşlâ gitmemiş
 Nice abdâlân bu işi itmemiş
 Bu kelâmımdan murâd oldı cevâb
 Seng-i ta'na cür'et itmeye şebâb
 Hâkıkıñ ilhâmıyla her bir beytini
 Kendi ilhâhıyla her bir beytini
 Silk-i taḥrîre çeküp nazm eyledim
 İltizâm-ı veznini cezm eyledim

(İ 95b-96a)

mısraları ile bize bazı bilgiler vermektedir. Buna göre yukarıdaki beyitlerde, *Mesnevî*'nin fethedilemez bir kale olduğunu bildiği ve bu yüzden de *Mesnevî*'yi manzum olarak tercüme etme işine kimsenin girişmediğini, çoğu Allah dostunun böyle bir şey yapmadığını söylediği görülür. Ayrıca, kendisine Allah'tan gelen bir ilhamla bütün beyitleri nazmettiğini ve veznine

de uyduğunu belirten Şâkir Efendi, böyle bir işe giriştiği için de gençlerin kendisini ayıplamalarını istemektedir.

Şâkir Efendi'nin aşağıdaki mısraları da oldukça dikkat çekicidir. Buradaki bilgilere göre; *Mesnevî*'yi tercüme ederken zorlandığını ifade etmek için ilk cildi kendisine delil göstermiş ve tercüme ederken kaleminden kanlar aktığını belirtmiştir;

Defter-i evvel müşârim çün benim
Açdı kilkimden o demler hûn benim
Defter-i sâ'ire izz ü ruşsatı
Virür inşâllâh Hudâ o devleti (İ 96a)

Yine tercümenin en sonunda yer alan "*Tezyîli'l-Mütercime*" başlığı altındaki;

Bâ-ıuşuş o zât-ı pāk-i Mevlevî
Şâhib-i heft cild-i pāk-i Mesnevî
Himmetiyle oldı bu heft cild tamām
Türkî ta'birât ile buldı hıtām
'Arabî beyti yazıldı Fârisî
Fehm ider meydân-ı nazmîñ fârisi
Diğkat it ey nâzir-i pür intibâh
Eyle gel 'ayn-ı başîretle nigâh
Ba'zî mestürâtına ta'n eyleme
Hikmetin fehm itmeyüp la'n eyleme
Zulmet-i inkârdan kıl ihtirâz
Nâdir-i envâr ola meftûh u bâz
İntisâb-ı Pîrdir bende ğarâz
Hâğdan artık istemem aşlâ 'ivaż (İ 662b)

mısralarından Mehmed Şâkir Efendi'nin, Mevlâna'nın himmetiyle bu eserin -tartışmalı yedinci cildiyle birlikte- tamamını tercüme ettiği, *Mesnevî*'de anlatılan hakikatlerin herkese aktarılması için -Farsça olan eseri- Türkçe olarak tercüme ettiği, Arapça beyitleri ise Farsça olarak çevirdiği görülmektedir. Eserde yer alan üstü örtülü mefhumlar için ise *Mesnevî*'nin aslına bağlı kaldığını, bunları anlamayanların kendisini ayıplamamalarını istemektedir. Şâkir Efendi son olarak da amacının, Mevlâna'ya intisap etmek olduğunu ve bundan başka bir şeyi de Allah'tan beklemediğini belirtmektedir.

Beyit Sayısı:

Tercümenin beyit sayıları, sahih olduğu kabul edilen ve asıl metni en doğru şekilde veren Mevlâna Müzesi 51 numarada kayıtlı nüshaya göre farklılıklar göstermektedir. Buna göre hem 51 numaralı Farsça nüshaya hem de sonradan yapılan bazı tercümelere göre ciltlerdeki beyit sayıları şöyledir:

Ciltler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Tercümeleler							
51 Numara	4003	3796	4808	3854	4238	4914	25.613
Nahifi	4116	3849	4860	3879	4248	4952	25.904
Şâkir Efendi	4063	3855	5043	4005	4295	4964	26.225
R. A. Nicholson	4003	3810	4810	3855	4238	4916	25.632
A. Gölpınarlı	4017	3821	4811	3855	4240	4929	25.673
A. Metin Şahin	4005	3811	4811	3858	4242	4918	25.645
Mehmet Kanar	4005	3823	4812	3855	4244	4930	25.669

Tespit ve temin edilen dört farklı nüshadaki beyit sayıları ise aşağıdaki şekildedir:

Ciltler	1	2	3	4	5	6	Toplam	7
Nüshalar								
Muzaffer Ozak (M)	4034	3847	5039	----	----	----	12.920	----
İstanbul Üni. (İ)	4030	3837	5030	3989	4285	4958	26.129	1753
Esad Efendi 1671 (E)	4051	3848	5026	3998	4291	4956	26.170	1754
Esad Efendi 1356-1357-1358-1359 (E2)	----	3853	5043	4002	4295	4672	21.865	----

Yukarıdaki sayılardan görüldüğü üzere muteber sayılan *Mesnevî* nüshalarının beyit sayıları ile Mehmed Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesindeki beyit sayısı arasında yaklaşık 600 beyitlik bir fark bulunmaktadır.

Sunulduğu Kişi:

Mehmed Şâkir Efendi, tercümesinin sonunda yer alan; “Medîha-i pâdişâh-ı cihân Sultân Maḥmūd Ḥân-ı ‘adlî ki der-zamân-ı saltanat û terceme kerdeşt” başlığı altında yazdığı Sultan II. Mahmud Han'ı öven beyitlerinin en başında, tercümesini Sultan'a sunduğunu ve onun bu tercümei kabul etmesi durumunda tercümesinin değer kazanacağını belirtmektedir:

Manzumem olur o demde mergûb
Ger şâh-ı cihân iderse ma' Lüb

Ol şâh-ı cihân ki şevk-nâmî
Virdi bu cihâna hoş nizâmî

Ol şâh-ı cihân ki Hân Ma'hmûd
'Adli ile nâm-ı pâki ma'hmûd

Şems-i felek-i mürüvvet odur
Devr-i kamer-i fütüvvet odur

Bâkî ola 'izz ü şevketiyle
'Âlemde şakâ-yı ni'metiyle

Şâkir yetişür uzatma kâli
Ma'kbûldür olan du'â-yı hâlî (İ 662b)

Muhteva Özellikleri:

Manzum *Mesnevî* tercümesinde herhangi bir sistematik yöntem takip edilmemiş, asıl *Mesnevî*'nin planına uygun olarak tertip edilmiştir. Dolayısıyla “*Besmele, Tevhid, Münacat, Na't, dört halife, devlet adamlarına yapılan övgü, sebep-i telif, dua*” gibi bölümler Mevlâna'nın Farsça *Mesnevî*'sindeki gibi tercümede de bulunmamaktadır.

Ancak tercümenin ilk cildinin sonundaki “*Tekmile ve tezyîl-i mütercim-i fakîr.... hitâma resîde oldığımı beyân*” başlığı altındaki beyitler ve olduğu iddia edilen yedinci cildin sonunda yer alan “*Tezyîli'l-Mütercime*” ile beş beyitlik “*Medîha-i pâdişâh-ı cihân Sultân Ma'hmûd Hân-ı 'adlî ki der-zamân-ı saltanat o terceme kerdeşt*” başlığından, Mehmed Şâkir Efendi'nin tercümesini ne zaman yazdığı, kime sunduğu, niçin yazdığı gibi sorulara dolaylı olarak da olsa cevap bulunabilmekte ve dua bölümüne kısmen de olsa burada rastlanılabilmektedir.

Manzum *Mesnevî* tercümesinde düzenli bir bölüm olmamakla beraber, yukarıdaki bölümler dışında ilk cildin sonundaki tezyil, tekmile ve yedinci cildin olduğunu ispat isbat için yazılan bölüm ile “*Şâkik-i Belhî ile Harun Reşid Makalesi*” isimli bölümler, eserin dikkat çeken ve eser hakkında bilgi veren bölümleridir.

Tercümede, *Mesnevî*'nin aslında olan başlıklara uyulmuş ve başlıklar kırmızı mürekkeple Türkçe olarak yazılmıştır. Ancak ana metinde bulunan hem eserin başındaki hem de cilt başlarındaki dîbâceler tercümede bulunmamaktadır.

Tercüme, *Mesnevî* beyitlerinin birebir tercümesi olduğu için bu tertip üzere inşa edilmiş ve tercüme ana metnin dışında herhangi bir ilave yapılmamıştır. Dolayısıyla tercümede, ana metindeki bütün hikâyeleri görmek mümkündür.

Mesnevî'nin özgün düzeni üzerine tertip edilen tercümede, kullanılan ayet ve hadislerin yeri ve sayıları da ana metinle örtüşmektedir.

Manzum tercüme, mesnevîlerde en çok kullanılan ve *Mesnevî* ile aynı olan aruzun remel bahrinin *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Dil ve Anlatım Özellikleri:

Tercemânü'l-Ma'nevî fî-Tercemeti'l-Mesnevî isimli manzum tercümede mütercimin, sanatsal açıdan bir kaygısının ve diğer eserlerinde olduğu gibi şairliğini, şârihliğini, mütercimliğini

göstermek amacıyla olmadığı fark edilmektedir. Tercümede Şâkir Efendî'nin, kaynak metindeki kelime hazinesine bağlı olduğu, dolayısıyla asıl metne sadık kaldığı da hissedilmektedir:

“Hakķıñ ilhāmıyla her bir beytini
Kendi ilhāhıyla her bir beytini
Silk-i taħrīre çeküp nazm eyledim
İltizām-ı veznini cezm eyledim” (İ 95b - 96a)

beyitlerinde Şâkir Efendî'nin, *Mesnevî*'nin kendi dünyası etrafında dolandığı ve bu dünyadan dışarı çıkmamaya özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca Mehmed Şâkir Efendi tercümesinde, *Mesnevî*'nin aslında geçen Arapça beyitleri Farsça olarak tercüme ettiğini, eserinin sonundaki “*Tezyîlî'l-mütercime*” başlığı altında şöyle ifade etmiştir:

Himmetiyle oldu bu heft cild tamām
Türkî ta‘birāt ile buldı hıtām
‘Arabî beyti yazıldı Fārisî
Fehm ider meydān-ı nazmıñ fārisi (İ 662b)

Nüsha Tanıtımı:

Manzum *Mesnevî* tercümesinin tespit ve temin ettiğimiz dört nüshası mevcuttur. Kütüphane kayıtlarında farklı isimlerle kayıtlı olan tercümenin nüshalarından ikisi Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu'nda yer alırken, biri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yazmalar Bölümü, Muzaffer Ozak I Koleksiyonu'nda, diğer nüsha ise İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü'nde bulunmaktadır.

Bu nüshaların tavsifi şöyledir:

1. Müellif Nüshası, Muzaffer Ozak-I Koleksiyonu Numara 112

Bulunduğu Yer	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yazmalar Bölümü, Muzaffer Ozak-I Koleksiyonu Numara 112.
Eser Adı	: Tercemānū'l-Ma'nevī fī-Tercemeti'l-Mesnevī
Beyit Başı	: Gūş kıl neyden şikāyet eyliyor İftirākından hikāyet eyliyor
Beyit Sonu	: İster iseñ güft ü gū bākīsini Defter-i çārümde bul sākīsini
Müstensih / Müellif	: Müellif hattı
Zahriye Kaydı	: “Terceme-i Meşnevî-i Hâce Şâkir Efendi bi-ḥaṭṭihî cild-i evvel ü şānî ve şālîş” ve “Hâce Şâkir Efendi Bahāristān şārihidür, lâ-tegful”
Temmet Kaydı	: “Ḳad temme'l-mücelledātu'ş-şelāşe min-Tercemāni'l-Ma'nevī fī-Tercemeti'l-Mesnevī 'alā-yedi ahveci'l-verā es-Seyyid Mehmed eş-Şâkir bin es-Seyyid Ahmed 'afā 'anhüme'l-melikü'l-emced ve hüve'l-mütercimü'l-hakîr. Allāhümme iyyāke na'budü ve iyyāke nesta'in ihdina'ş-şirāte'l-müstaķim. Bi-cāhi mustafa'r-ra'üfü'r-rahim ve bi-cāhi evliyā ülä'ike aşhābi'n-na'im. Sene 1251 fī-Zilhicce 3” (M 360b)
Cilt	: Sırtı ve kapak kenarları koyu kahverengi meşin, her iki kapağı ise açık yeşil mukavva

Kağıt	: Krem rengi aharlı kağıt
Yazı	: Ta'lik
Mürekkep	: Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah
Satır	: Her sayfada 19 satır
Varak	: 360
Ebat	: 238x153 (metin 170x80) mm
Nüshadaki Defter Sayısı	: İlk üç defter
İstinsah Tarihi	: İlk üç cilt için 3Zilhicce 1251 (1835)
Defterlerdeki beyit başı ve sonu :	

I. Defter:

<i>Baş</i>	: Güş kıl neyden şikâyet eyliyor İftirâkından hikâyet eyliyor (1b)
<i>Son</i>	: Süy-ı dil-h'âhîña eyle var şitâb Hağ budur va'llâhu a'lem bi's-şavâb (117b)

II. Defter:

<i>Baş</i>	: Meşnevî te'hîr olındı nice dem Mühlet ister şîr ola tâ ki bu dem (117b)
<i>Son</i>	: Kavm-i dîger ki kabûlden oldı hâm Nâkışân-ı sermedîdir ve's-selâm (222a)

III. Defter:

<i>Baş</i>	: Ey ziyâ'ür-d-dîn Hüsâmım gel beri Sünnet üç kezal üçünci defteri (222a)
<i>Son</i>	: İster iseñ güft ü gû bâkîsini Defter-i çârümde bul sâkîsini (360b)

2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Böl. Nu. 6308**Kütüphanede Kayıtlı Adı** : Meşnevî-i Şerîf ma'a Terceme-i Manzûme-i Türkî

Baş	: Bi'smi'llâhî'r-Rahmâni'r-Râhîm Bişnev ez-ney çun hikâyet mî kuned Ez-cüdâyhâ şikâyet mî kuned Güş kıl neyden hikâyet eyliyor İftirâkından şikâyet eyliyor
Sonu	: Gelüp bir hâtif itdi 'arz-ı târîh Ferîda geldi pâyâna kitâbet
Müstensih	: Ferîd
Müstensih Zeyli	: . - - - / . - - - / . - - - Bu 'abd-i aḥḳarı feyyâz-ı muṭlaḳ İdince maḫḫar-ı luḫ u 'inâyet

Vücūda geldi destimle bu nüsha
 Egerçi qalmamışdı bende kudret
 Celāle'd-dīn-i Rūmī kim muqaddes
 İde rūh-ı şerīfin Rabb-i 'izzet
 Kerāmātından ol zātın bilā-şek
 Beni kıldı müşerref böyle devlet
 Mütercim *Şakir* meşkür idi kim
 Hem üstāzım idi ol ğarq-ı rahmet
 Hem olmuşdur anın emriyle şari'
 Velākin göçdi bulmazdan nihāyet
 Teşekkürle ben eylerken tazarru'
 Kim olsun bā'ış-i tezyīd-i ni'met
 Gelüp bir hātif itdi 'arz-ı tārīh
 Ferīdā geldi pāyāna kitābet

Cilt	: Sırt ve kapak koyu bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva, cilt kapakları ile muklep kenarlarında bulunan bordür içerisine altın yıldız ile uygulanmış olan zencirek ve şemse motifli
Kağıt	: Açık kahverengi aharlı kağıt
Yazı	: Talik
Mürekkep	: Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah
Satır ve Sütun	: Her sayfada 23 satır, cetveli 4 sütun olmak üzere sütunların ilk ikisinde eserin Farsça metni yer almaktadır
Varak	: 662
Ebat	: 235x150
Nüshadaki Defter Sayısı	: Yedi (altı tam cilt ile iddia edilen yedinci cilt)
İstinsah Tarihi	: Başlangıç 1251, tamamlama 1252 (1836)
Defterlere göre Türkçe beyit başı ve sonu :	

I. Defter:

<i>Baş</i>	: Gūş kıl neyden şikāyet eyliyor İftirākından hikāyet eyliyor	(1b)
<i>Son</i>	: Sūy-ı dil-ḥāhūna eyle var şitāb Ḥaḫ budur va'llāhü a'lem bi's-şavāb	(96b)

II. Defter:

<i>Baş</i>	: Meşnevī te'hīr olındı nice dem Mühlet ister şīr ola tā ki bu dem	(97b)
<i>Son</i>	: Ḳavm-i dīger ki qabūlden oldı hām Nāqışān-ı sermedīdir ve's-selām	(183b)

III. Defter:

<i>Baş</i>	: Ey ziyâ'ü'd-dîn Hüsâmım gel beri Sünnet üç kezal üçüncü defteri	(184b)
<i>Son</i>	: İster iseñ güft ü gū bākīsini Defter-i çărümde bul sākīsini	(300a)

IV. Defter:

<i>Baş</i>	: Ey ziyâ'ü'l-Ḥaḫ Hüsâm-ı ma'nevî Geçdi mehden nūruñ ile Meşnevî	(300b)
<i>Son</i>	: Āyinedir toğrı sözli bī-nifāk Ḥatm kıl va'llāhü a'lem bi'l-vifāk	(395a)

V. Defter:

<i>Baş</i>	: Şeh Hüsâme'd-dîn ki nūr-ı encüm o Ṭalib-i āğāz-ı sefr-i pencüm o	(395b)
<i>Son</i>	: Kıl taleb tiryāk-ı fārūk ey gulām Olasın Fārūk-ı devrân ve's-selām	(503a)

VI. Defter:

<i>Baş</i>	: Ey Hüsâme'd-dîn ḫayāt-ı dil sana Meyl lâzım kısım-ı sādısdan yaña	(503b)
<i>Son</i>	: Ḳalbde bu söz oldu bu meymeneden Ḳalbden ḳalbe olan revzeneden	(620b)

VII. Defter:

<i>Baş</i>	: Ḥaḫ ziyâsı ey Hüsâme'd-dîn sa'id Devletiñ dā'im ola faḳrıñ mezid	(621b)
<i>Son</i>	: Gelüp bir ḫātif itdi 'arz-ı tārīḫ Feridā geldi pâyāna kitābet	(662b)

3. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu Numara 1671

Kütüphanede Kayıtlı Adı : Mesnevî

Baş	: Terceme-i Meşnevî-i Şerif Li-Mevlāna Celāle'd-dîn-i Rümî Bi'smi'llāhi'r-Raḫmāni'r-Rāḫīm Bişnev ez-ney çun ḫikāyet mī kuned Ez-cüdāyihā şikāyet mī kuned Güş kıl neyden ḫikāyet eyliyor İftirākından şikāyet eyliyor
Sonu	: Şâkir yetişür uzatma ḳālî Maḳböldür olan du'â-yı ḫālî
Müstensih	: Belirtilmemektedir
İstinsah Kaydı	: Yoktur

Zahriye Kaydı	: İsteşhabe hāze'l-kitāb şümme zehhebe ve mücellede bi-'avni'llāhü el-Vehhābü efkarü 'Ubeydü'r-Rabbi's-şamed şeyhzāde Muḥammed Es'ad en-naḫīb 'ale'l-eşrāf ḥālā ve'l-ḫāḏī-i 'asākīr-i Rūm ili sābiken - ḡaferalehümā- fī ḥilāl Şafer 1261.
Cilt	: Sırt bordo renk meşin, her iki kapak kalın mukavva, cilt kapaklarının kenarlarında bulunan bordür içerisine altın yaldız ile uygulanmış olan zencirek, ortası açık yeşil
Kağıt	: Sarı renk aharlı kağıt
Yazı	: Talik
Mürekkep	: Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah
Satır ve Sütun	: Her sayfada 23 satır, cetvelli 4 sütun olmak üzere sütunların ilk ikisinde eserin Farsça metni yer almaktadır
Varak	: 660
Ebat	: 237x168, 192x123 mm
Nüshadaki Defter Sayısı	: Yedi (altı tam cilt ile iddia edilen yedinci cilt)
İstinsah Tarihi	: Belirtilmemiştir
Defterlere göre Türkçe beyit başı ve sonu :	

I. Defter:

<i>Baş</i>	: Güş kıl neyden şikāyet eyliyor İftirākından ḥikāyet eyliyor (1b)
<i>Son</i>	: Sūy-ı dil-h'āhīña eyle var şitāb Ḥaḫ budur va'llāhü a'lem bi's-şavāb (96b)

II. Defter:

<i>Baş</i>	: Meşnevī te'hīr olındı nice dem Mühlet ister şīr ola tā ki bu dem (97b)
<i>Son</i>	: Ḳavm-i dīger ki ḳabūlden oldı ḥām Nāḳışān-ı sermedīdir ve's-selām (183b)

III. Defter:

<i>Baş</i>	: Ey ziyā'ü'd-dīn Ḥüsāmım gel beri Sünnet üç kezal üçünci defteri (184b)
<i>Son</i>	: İster iseñ güft ü gū bāḳīsini Defter-i çārümde bul sākīsini (301a)

IV. Defter:

<i>Baş</i>	: Ey ziyā'ü'l-Ḥaḫ Ḥüsām-ı ma'nevī Geçdi mehden nūruñ ile Meşnevī (301a)
<i>Son</i>	: Āyinedir toğrı sözli bī-nifāk Ḥatm kıl va'llāhü a'lem bi'l-vifāk (395a)

V. Defter:

<i>Baş</i>	: Şeh Ḥüsāme'd-dīn ki nūr-ı encüm o Ṭālib-i āḡāz-ı sefr-i pencüm o (395b)
------------	--

Son : Kıl taleb tiryâk-ı fârûk ey gulâm
Olasın Fârûk-ı devrân ve's-selâm (502a)

VI. Defter:

Baş : Ey Hüsâme'd-dîn hayât-ı dil sana
Meyl lâzım kısım-ı sâdisden yaña (502b)

Son : Kâlbde bu söz oldı bu meymeneden
Kâlbden kâlbe olan revzeneden (619a)

VII. Defter:

Baş : Hâk ziyâsı ey Hüsâme'd-dîn sa'îd
Devletiñ dâ'im ola fakrıñ mezîd (619b)

Son : Şâkir yetişür uzatma kâli
Mağbûldür olan du'â-yı hâli (660b)

4. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu Numara 1356-1357-1358-1359**Numara 1356****Kütüphanede Kayıtlı Adı** : Mesnevî Tercümesi

Baş : Tercüme-i Mesnevî-i Şerîf
Halk olunmazdan muqaddem bu kürüm (1b)
Meyler içüp şûra kılmışlar lüzüm

Sonu : Başka bir endîşe lâzım eylemek
Çekmeyelim tâ bu mihnetde emek (96a)

Müstensih : Belirtilmemektedir**İstinsah Kaydı** : Yoktur

Cilt : Sırtı dağınık bordo meşin, her iki kapak kalın koyu yeşil mukavva, kapak içleri ebru süslemeli, cilt kapaklarının dış kenarlarında ve ortasında bulunan bordür içerisine altın yaldız ile uygulanmış olan zencirek ve çiçek motifi

Kağıt : Sarı aharlı kağıt**Yazı** : Talik**Mürekkep** : Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah

Satır ve Sütun : Her sayfada bulunan satır sayısı 10 veya 11'dir. Sayfalar cetvelsiz olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle doldurulmuştur.

Varak : 96**Ebat** : 209x148 mm**Nüshadaki Defter Sayısı** : İki (Eksikliklerle birlikte 2 ve 3. cilt)**İstinsah Tarihi** : Belirtilmemiştir.**Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu** :*II. Defter.*

Baş (181. beyit) : Halk olunmazdan muqaddem bu kürüm
Meyler içüp şûra kılmışlar lüzüm (1b)

Son (3855. beyit): Kavm-i dīger ki qabūlden oldı hām
Nāqıſān-ı sermedīdir ve's-selām (70a)

III. Defter:

Baş (1. beyit) : Ey ziyā'ü'd-dīn Hüsāmım gel beri
Sünnet üç kezal üçünci defteri (70a)

Son (1648. beyit): Başka bir endīſe lāzım eylemek
Çekmeyelim tā bu mihnetde emek (96a)

Numara 1357

Kütüphanede Kayıtlı Adı : Mesnevî Tercümesi

Baş : Terceme-i Meşnevî-i Şerīf tetimmesidir
Böyle kimse lāyık olan misl-i zen (1b)
Dūr ola cāy-ı musāfdan nīzeden

Sonu : Ne 'aceb hāmūſ dirsīñ sen aña
Qulağın qanda 'aceb dir o saña (94a)

Müstensih : Belirtilmemektedir

İstinsah Kaydı : Yoktur

Cilt : Sırtı dağınık bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva
üzerine yapıştırılmış ebru süslemeli

Kağıt : Krem aharlı kağıt

Yazı : Talik

Mürekkep : Konu başlıkları kırmızı, diğ er yerler siyah

Satır ve Sütun : Her sayfada bulunan satır sayısı 10'dur. Sayfalar cetvelsiz
olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde
yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle
doldurulmuştur

Varak : 94

Ebat : 201x144 mm

Nüshadaki Defter Sayısı : İki (Eksikliklerle birlikte 5 ve 6. cilt)

İstinsah Tarihi : Belirtilmemiştir.

Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu :

V. Defter:

Baş (3864. beyit): Böyle kimse lāyık olan misl-i zen
Dūr ola cāy-ı musāfdan nīzeden (1b)

Son (4295. beyit): Kıl taleb tiryāk-ı fārūq ey gūlām
Olasın Fārūq-ı devrān ve's-selām (9b)

VI. Defter:

Baş (1. beyit) : Ey Hüsāme'd-dīn hayāt-ı dil saña
Meyl lāzım kısm-ı sādısdan yaña (10a)

Son (4675. beyit): Ne 'aceb hāmūſ dirsın sen aña
Qulağın qanda 'aceb dir o saña (94a)

Numara 1358

Kütüphanede Kayıtlı Adı : Mesnevî Tercümesi

Baş : Tetimme-i terceme-i Meşnevî-i Mevlāna min külli'l-vücūh evlānā
Şi'ri a'lādır ſa'rden muşsinān (1b)

Sonu	: Hâşşaten ola bedî'î müstebân : Şüfî o şüfî bu şüfiye yazık İgneden ölmüş o bu seyfe azık (120a)
Müstensih	: Belirtilmemektedir
İstinsah Kaydı	: Yoktur
Cilt	: Sırtı bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva, kapak kenarlarında bordo bordür ve iç içe çizilmiş sarı zemin üzerine siyah bordürler, içlerinde çiçekli ve farklı süslemeler
Kağıt	: Krem aharlı kağıt
Yazı	: Talik
Mürekkep	: Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah
Satır ve Sütun	: Her sayfada bulunan satır sayısı 10'dur. Sayfalar cetvelsiz olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle doldurulmuştur
Varak	: 120
Ebat	: 189x139 mm
Nüshadaki Defter Sayısı	: İki (Eksikliklerle birlikte 4 ve 5. cilt)
İstinsah Tarihi	: Belirtilmemiştir.
Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu :	

IV. Defter:

<i>Baş (1231. beyit):</i>	Şi'ri a'lâdır şa'rden muhsinân Hâşşaten ola bedî'î müstebân (1b)
<i>Son (4005. beyit):</i>	Âyinedir toğrı sözli bî-nifâk Hatm kıl va'llâhü a'lem bi'l-vifâk (50b)

V. Defter:

<i>Baş (1. beyit)</i>	: Şeh Hüsâme'd-dîn ki nür-ı encüm o Tâlib-i âgâz-ı sefr-i pencüm o (50b)
<i>Son (3863. beyit):</i>	Şüfî o şüfî bu şüfiye yazık İgneden ölmüş o bu seyfe azık (120a)

Numara 1359**Kütüphanede Kayıtlı Adı** : Mesnevî Tercümesi

Baş	: İkinci def'a h'âceyi vehme düşürmeleri ki Qur'an okumadan baş ağrısı gelür diyü Didi ol 'âkil ki ey kavm-i pesend (3b) Dersiñizde idiñiz şavtı bülend
Sonu	: Muhsinân dâ'im iderler intizâr Şâ'irâna bezl-i ihsân-ı hezâr (79a)

Müstensih : Belirtilmemektedir**İstinsah Kaydı** : Yoktur**Cilt** : Sırtı bordo meşin, her iki kapak kalın mukavva, kapak kenarlarında koyu bordo bordür, ortasında küçük şemse**Kağıt** : Krem aharlı kağıt**Yazı** : Talik

Mürekkep	: Konu başlıkları kırmızı, diğer yerler siyah
Satır ve Sütun	: Her sayfada bulunan satır sayısı 10 ve 14 arasındadır. Sayfalar cetvelsiz olarak 2 sütundan oluşmaktadır. Beyitler yukarı yatık halde yazılmış ve sütunlar arası, dikey şekilde yazılan beyitlerle doldurulmuştur
Varak	: 79
Ebat	: 209x131 mm
Nüshadaki Defter Sayısı	: İki (Eksikliklerle birlikte 3 ve 4. cilt)
İstinsah Tarihi	: Belirtilmemiştir.
Nüshadaki ciltlerin başı ve sonu :	

III. Defter:

Baş (1649. beyit): Didi ol 'âkil ki ey kavm-i pesend
Dersiñizde idiñiz şavtı bülend (3b)

Son (5043. beyit): İster iseñ güft ü gü bākīsini
Defter-i çārümde bul sākīsini (60b)

IV. Defter:

Baş (1. beyit) : Ey ziyā'ü'l-Ḥaḫ Ḥüsām-ı ma'nevī
Geçdi mehden nūruñ ile Meşnevī (61a)

Son (1230. beyit): Muḫsinān dā'im iderler intizār
Şā'irāna bezl-i iḫsān-ı hezār (79a)

SONUÇ

Mehmed Şâkir Efendi, ortaya koyduğu eserlerinden hareketle çok yönlü biridir. Şairlik, mütercimlik ve şarihlik alanında kendini gösterecek eserler ortaya koymayı başarmıştır. Hacimli bir divanın yanında *Mesnevî* gibi ciltlerle ifade edilen bir eseri manzum olarak tercümeye girişmiş, Nahîfî'den sonra *Mesnevî*'nin tamamına manzum tercüme yazan kişi olmayı başarmış, şerh geleneğini takip ederek kimlerin hangi eserleri niçin tercüme ve şerh ettiğini bilerek Câmî'nin *Bahâristân*'ını şerh etmiş ve eserleri ile günümüzde bile kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır.

Şâkir Efendi'nin manzum *Mesnevî* tercümesi, Türk edebiyatında *Mesnevî*'nin tamamına yapılmış hacimli ve değerli bir eserdir. 1835 yılında tamamladığı ve II. Mahmud Han'a sunduğunu belirttiği eserinin beyit sayısı, eldeki nüshaların incelenmesi ve birbiriyle tamamlanması neticesinde 26.225 olarak elde edilmiştir. Bu sayıya tercümesi yapılan sözde yedinci cilt dâhil olmamakla birlikte bahsi geçen cildin beyit sayısı ise 1754 olarak belirlenmiştir.

Tercümede, Farsça asıl metnin ağırlığı görülse de özellikle Türkçe ve çok açık şekilde yazılmış sade beyitlerin de varlığı azımsanmayacak ölçüde fazladır. Dönemin dil ve edebiyat anlayışı dikkate alındığında bu durumun çok da sorun teşkil etmediği düşünülebilir.

Nahîfî'den sonra *Mesnevî*'nin tamamına yapılan manzum tercümenin sahibi olmanın yanında aldığı eğitimin de bir tezahürü olarak hangi eserlerin, niçin değerli olduğunu vurgular mahiyette Câmî'nin *Bahâristân*'ını da şerh eden Mehmed Şâkir Efendi'nin, eserlerinin ele alınması, farklı açılardan incelenmesi önem arz etmektedir.

SUMMARY

Tercemânü'l-Ma 'nevî fi-Tercemeti'l- Mesnevi, is a poetical translation of *Mesnevi* by Mehmed Şâkir Efendi in the beginning of the 19th century. The work has a great importance in terms of being the only poetical translation with old alphabet after Nahîfî's poetical translation. In addition, the remarkable side of the work is that it includes the translation of *Mesnevi*'s assumed seventh volume.

Mehmet Şâkir Efendi is actually a statesman who has a character of a scholarly person who worked in Enderun for many years. His achievement in literature can be understood from his *Bahâristân Şerhi* writing in Arabic, Perisan and Turkish languages, *Mesnevi*'s translation and compilation of his poems the

Dîvân.

In our work we analyzed the four copies of the poetical translation of *Mesnevî*. We tried to show the volume of the copies and the numbers of the couplets, and the beginning and the ending of the copies. Also we tried to remark the assumed seventh volume's copy and the number of the couplets. With all these we saw that 1671 and 6308 numbered copies were in order and an actual copy.

KAYNAKÇA

- ALMAZ, Hasan (2007), "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde Bulunan Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eserler", *Mevlânâ Araştırmaları- I*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEMİREL, Şener (2005), *Dinle Neyden - Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri*, Ankara: Manas Yayınları.
- DİKBAŞ TÜYSÜZOĞLU, Fatma (2005), *Çuhadar-zâde Şâkir Divânı*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GÜLEÇ, İsmail (2008), *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- KARADAĞ, Selman (2011), *Millî Kütüphane 2860 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme - Transkripsiyonlu Metin)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇÖM).
- KARADAĞ, Selman (2018), *Türk Edebiyatında Manzum Mesnevî Tercüme ve Mehmed Şâkir Efendi'nin Mesnevî Tercümesi (İnceleme-Metin)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇÖM.
- KARAIŞMAİLOĞLU, Adnan - vd. (2013), *Mevlâna Bibliyografyası*, Konya: Konya Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1973), "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Çeviri ve Şerhleri", *Bildiriler, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri*, (15-17 Aralık), Ankara.
- Mevlana Bibliyografyası* (2007), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ (1988), *Mesnevî I-VI*, (çev. Veled Çelebi İzbudak; ön söz ve gözden geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul: Şark İslam Klasikleri, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- ÖNDER, Mehmet- vd. (1974), *Mevlâna Bibliyografyası I-II*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- ŞAFAK, Yakup (2002), "Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hz. Mevlânâ ve Eserleri Üzerine Çalışma Yapanlar", *Konya'dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya.
- TEMİZEL, Ali (2009), *Mevlâna - Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, Konya: SÜ Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- TOP, Hüseyin (2001), *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- YANBAL, Semra (2009), *Şâkir Mehmed Efendi Divânı, Metin - İnceleme*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- YAZAR, Sadık (2011), *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ZEYBEK, Ersoy (2015), *Mehmed Şâkir'in Bahâristân Şerhi (s. 279-607)*, *İnceleme-Metin*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.